

Miért készített a természetvédelem erdészeti koncepciót?

Tisztelettel köszönöm, mind az Erdészeti Lapok szerkesztőségének, mind *Koloszár József* egyetemi tanár szerzőnek, hogy – megelőlegezve bizalmat – az előző lapszámban megjelenített egy vélemény „A természetvédelem erdészeti koncepciója”-ról. A véleményben megfogalmazottak értékéből nem von le semmit az a tény, hogy gyakorlatilag előbb megjelent, mint maga a koncepció. Az újság kézhezvételének időpontja előtti héten zajlott ugyanis az a végső – a természetvédelmi igazgatóságok szakembereivel lefolytatott – megbeszélés, amelyen sor került a véglegesített formában elkészült koncepció ismertetésére és megbeszélésre.

A koncepció kialakításához vezető folyamat első lépéseinek egyikeként először a természetvédelmen belül kellett megvitatni, megbeszélni és alakítani az anyagot, hogy olyan tartalmat alakítsunk ki, amely a természetvédelem egésze számára – értve ezalatt nem csak az erdészeti szakembereket - elfogadható és képviselhető. Úgy gondoljuk, hogy mostanra érte el az anyag ezt az állapotát, amikor a koncepcióval dolgozó kollégák is látták és elfogadták a vélemények beépítése után kialakult végső változatot. A következő lépés most következik, amikor - terveink szerint – szélesebb körben szeretnénk közreadni, ismertetni a koncepciót.

A koncepcióval kapcsolatban ki kell hangsúlyozni, hogy ez nem egy általános erdészeti koncepció, hanem a természetvédelem erdészeti koncepciója. Foglalkozik olyan kérdésekkel is, amelyek szorosan nem a természetvédelem kérdéskörébe tartoznak, de ezekkel kapcsolatban azt az álláspontot mutatja be, amelyet a természetvédelem képvisel, illetve a kérdés konkrét felmerülése esetén a megbeszélések során képviselni tud/fog. A koncepció olvasásakor ezért mindig szem előtt kell tartani, hogy a koncepció olyan – döntően erdész és biológus - szakemberek által került megírásra, illetve véleményezésre, akik az erdők kérdését elsősorban természetvédelmi, ökológiai oldalról közelítik meg. Ezt nyíltan fel is vállalja mind a koncepció, mind a természetvédelem.

Az előzőekben leírtak természetesen nem jelentik azt, hogy a koncepció alakítására nem kerülhet sor, a benne foglal-

tak örök életűek és semmilyen változtatás nem engedhető meg. Úgy gondoljuk, hogy egy koncepció akkor él, ha követi az idők alakulását és minden olyan esetben megújul, amikor a változások ezt megkövetelik. Ennek érdekében szeretnénk szélesebb körben is teríteni, ismertetni és szükség esetén megvitatni a koncepcióban foglaltakat, olyan szintig, ameddig szűkre szabott időkapacitásunk ezt lehetővé teszi. A „hivatalos” szétküldés még előttünk áll és nyilvánvaló, hogy ezen az úton minden érdeklődőhöz nem jut el az anyag. Minden elolvasni kívánó kollégának azonban fel tudjuk ajánlani azt a megoldást, hogy e-mail-en, elektronikus formában elküldjük részükre a dokumentumot. Ehhez nem kell mást tenni, mind egy e-mail-t küldeni kollégánom *eszto@mail2.ktm.hu* címére. A postai úton való terjesztést szélesebb körben nem tudjuk megoldani.

Arra a kérdésre, hogy miért is készült ez a koncepció – mi indokolta elkészítését – a választ a maga a koncepció adja meg:

Az elmúlt évtizedben a társadalom figyelve minden korábbinál nagyobb mértékben fordult az erdők és az erdőgazdálkodók felé, számon kérve a természeti környezet egyik legértékesebb alkotójának, az erdőnek a tartamos fenntartását és fejlesztését.

Az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. törvény (a továbbiakban: Evt.) és a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.) megalkotásával az új szakmai jogszabályok olyan jelentős – elsősorban természetvédelmi szemléletből

fakadó – változásokat hoztak, melyek igazodtak a biológia és ökológia tudományos eredményeihez, az új társadalmi elvárásokhoz. Alapvetően változtaták meg a korábbi kereteket, és komoly kihívás elé állították az erdészszakmát.

Az erdőgazdálkodás, az erdők szakkezelése nemcsak az erdőgazdálkodással foglalkozók ügye, hanem – főleg a hazai erdőknek mintegy harmadát (kb. 650 e ha) kitevő, még természetszerűnek mondható erdőkben - a természetvédelem és a társadalom ügye is.

Az új törvényi követelmények csak lassan épülnek be az erdőgazdálkodás korábban kialakult gazdálkodási rendszerébe.

Az indokoltágot követően vizsgáljuk meg, hogy az elkészült koncepció milyen célokat szolgál, mit szeretnének a koncepció készítői elérni? A választ szintén maga a szöveg adja meg erre a kérdésre:

- a természetvédelem erdészeti alapelveinek és céljainak megfogalmazása és a legfontosabb célterületek kijelölése;

- az új szakmai jogszabályok megalkotásával fellépő kihívások és konfliktusok kezelése;

- a természetvédelmi szervezet egységes szemléletének kialakítása, koordinációja;

- a természetvédelem és az erdőgazdálkodás új együttműködésének kialakítása;

- a leírt és elfogadott természetvédelmi alapelvek és célkitűzések beépítése a készülő Nemzeti Erdőstratégia és Program célkitűzései közé.

A megfogalmazott célok – elsősorban a harmadikként megfogalmazott cél – egyértelműen igazolják, hogy a koncepció csak abban az esetben tudja betölteni feladatát, amennyiben az a szakemberek szélesebb rétegéhez eljut, és megvitatásra kerül. Azon túlmenően, hogy a koncepció egy egységes természetvédelmi szemléletet, és kiszámítható természetvédelmi tevékenység alapjait kívánja lefektetni az erdők vonatkozásában, nem titkolt célja, hogy alapot kíván biztosítani egy esetleges szakmai párbeszéd kialakításához is. A párbeszédrel kapcsolatosan még egyszer szeretném nyomatékosan tenni, hogy az elkészült anyag a természetvédelem iránt elkötelezett erdész, biológus és más szakképesítésű kollégák által kiemelten fontosnak tartott alapelvekre épül. Ezen alapelveit a természetvédelem nem kívánja feladni és az érvényesítésüket fontos feladatának tekinti a továbbiakban. Meggyőződésem azonban az is, hogy ezen axiómák jelentős része a természetvédelem kívül dolgozó kollégák részére is elfogadható. A megvalósításra, az alkalmazás lehetőségének megteremtésére már számos – megvitatható – út kínálkozik.

A megfogalmazottak alapján örömmel vennék, ha sokan és sokféle szemszögből átolvasnák az anyagot és valamilyen módon lehetőséget tudnának biztosítani a vélemények megvitatására. Amennyiben az Erdészeti Lapok szerkesztője úgy gondolja, hogy ez a témakör van annyira közérdekű, hogy teret tud biztosítani a lapban erre a célra, illetve maga az Egyesület is felkarolja a témát, akkor akár itt – a Lapok hátsó oldalán – is kialakulhat egy párbeszéd. Rövidebb folytatásokban magának a koncepciónak a leközlése is megoldható. Erőnközé igazítva egy fórum megtartását is lehetségesnek tartjuk. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy nyíltan beszéljünk meg közös dolgainkat.

A koncepció – úgy gondoljuk – önmagában kerek, egésznek alkot. A vélemények formálása során ezért kiemelten fontosnak tartjuk, hogy azok a teljes anyag elolvasása után kerüljenek kialakításra. Nagyon félrevezető lehet, ha csak egy-egy kiragadott gondolat elolvasása után olyan sommás vélemény fogalmazódik meg, amelyre a válasz esetleg a koncepció további fejezeteiben található. Kérem tehát, hogy forgassák/forgassátok a koncepciót és alakuljon ki egy párbeszéd a közeledés és a közös front kialakítása érdekében.

Mivel a „Természetvédelem erdészeti koncepciója” c. cikkben megszólítottat

a természetvédelem, ezért írásom második felében szeretnék válaszolni az ott felvetett kérdésekre is. Kicsit félve teszem, hiszen – úgy gondolom – az Erdészeti Lapok olvasóinak 99%-ban fogalma sincs igazából, hogy miről beszélünk, mert nem olvasta a koncepciót. Elhangzik egy vélemény és egy válasz, de nem ismerik az alapját. Ennek ellenére kénytelen vagyok válaszolni, mert a vélemény csak egyes részeket ragad ki a koncepcióból és így esetleg félreérthető képet sugall az abban foglaltakról.

Kétségtelen, hogy a koncepció legfontosabb kérdései közül vet fel hármat a vélemény. Előkerül a természetesség, természetességi mutató, az erdők és ültetvények szétválasztásának kérdése és hosszú elemzés foglalkozik a természetvédelmi erdőkezelés, természetközeli erdőgazdálkodás bevezetésével, ezek elkülönítésével, valamint a természetközeli erdőgazdálkodás alkalmazhatóságáról. Előjáróban annyit szeretnék még hozzátenni, hogy – véleményem szerint – a koncepció szövege minden felvetett kérdésre önmagában is választ ad.

Az egyszerűbben megválaszolható kérdéskör a természetességi osztályozás és az erdők és ültetvények szétválasztásának kérdése. A természetvédelem számára igen fontos kiinduló állapotot jelent a jelenlegi erdők természetességi állapota és ezen állapot változása a természetvédelmi kezelések, erdőgazdálkodás hatására. Ez a természetvédelmi kezelési tevékenység legfontosabb mérőszáma. A nemzetközileg alkalmazott természetességi mérőszámok – pl. az osztrák kollégák által alkalmazott haemeróbián alapuló osztályozás – nem őt, hanem lényegesen több kategóriával dolgozik és a természetességi befolyásoló tényezők sokkal szélesebb skáláját vizsgálja, mint az általunk alkalmazott öt kategória. A koncepcióban jelzett egyszerűsített osztályozás mind nevezéktanában, mind sorrendjében alkalmazkodik a klasszikus erdészeti rendszerhez (természetközeli erdők, származékterületek, kulturerdők, ültetvények stb.), és elsősorban nagyobb léptékben – pl. erdőtervezés szintjén – alkalmas az erdők természetességének mérésére. A véleményben javasolt két kategória – erdő és ültetvény szétválasztása nagyon fontos. A koncepcióban külön fejezet foglalkozik ezzel. A természetesség megítélése szempontjából azonban ez a két kategóriás osztályozás nem elég érzékeny. Ezzel a durva osztályozással az erdők természetességének alakulása, monitorozása nem végezhető el. Kialakítása gyakorlatilag csak egy-két tényezőn ala-

pul, az őshonosságon és esetleg az eredeten. A nemzetközi erdészeti statisztikák (pl. TBFA 2000) valóban ezt használják, de tudnunk kell azt is, hogy ezen osztályozások szerint erdeink jelentős része az ültetvények kategóriájába kerülne. (Az összes tájidegen fafajú erdőt az ültetvények közé sorolják, amelyek egy része a mi osztályozásunk szerint ültetvényszerű, illetve kulturerdőként kerül besorolásra.) Az általunk alkalmazott besorolás hazai hagyományainknak és körülményeinknek jobban megfelel, még akkor is, ha nemzetközi statisztikákhoz – összehasonlítás után – a két kategóriás rendszert kell alkalmaznunk. Nemcsak természetvédelmi, de erdészeti szemmel is jobbnak tartjuk egy finomabb kategóriákon alapuló rendszer hazai bevezetését.

A másik – jelentősebb kérdés – a védett erdőterületek természetvédelmi kezelésével kapcsolatos. A koncepció egyértelműen leszögezi, hogy védett természeti területeken természetvédelmi erdőkezelést kell folytatni. Természetesen ehhez a magyarázatokat is megadja, melyekhez az indoklást a következőkben röviden ismertetném.

A védett erdők kezelése lényegesen szélesebb kört ölel fel, mint az erdőgazdálkodás. Olyan tevékenységek is részei, amelyek nem az erdőgazdálkodás keretében kerülnek elvégzésre. Mindazon tevékenységek összessége, amelyeket akár az erdőgazdálkodó, akár a természetvédelem szervezete a védett területeken végez. Nem fogadható el – amit a szerző javasol –, hogy a védett természeti területeken természetközeli erdőgazdálkodást kell végezni, mert ebbe nem fér bele minden – természetvédelmi területen folytandó – kezelési tevékenység.

A koncepció definíciója szerint „a természetvédelmi (erdő)kezelés fogalma magába foglalja a jogszabályokban és a jogszabályok előírásai alapján készült természetvédelmi kezelési tervekben foglalt erdészeti célú (erdőt érintő) beavatkozásokat. Ezek lehetnek fenntartó (helyreállító, a természetes folyamatokat beindító stb.), illetve gazdálkodás jellegű beavatkozások egyaránt, valamint szolgálhatják a védett természeti terület és értékei felmérését, nyilvántartását vagy bemutatását. A gazdaságilag is hasznosítható erdőkben a gazdálkodási szempontok is szerepet kaphatnak, a nem gazdasági célt szolgáló, illetve gazdaságilag nem hasznosítható erdőkben, erdőtürelésben, a szükségesnek tartott beavatkozásokat természetvédelmi erdőfenntartásként értelmezzük.” Azt, hogy ezeken a területeken a gazdálkodásnak nem lehet elsődlegessége a természetvéde-

lem céljaival, a természetvédelmi erdőkezeléssel szemben, a törvények deklarálják, melyek szerint a kiemelt oltalom alatt álló természeti értékek és területek esetében – védetté nyilvánított természeti értékek és területek – a biológiai sokféleség megőrzésének, a természetvédelmi céloknak egyértelmű prioritása van az egyéb – elsősorban gazdálkodási – szempontokkal szemben. A koncepció szerint: „A természetvédelmi (erdő)kezelés és a természetközeli erdőgazdálkodás céljai közötti alapvető különbséget az jelenti, hogy amíg a természetközeli (erdő)kezelés elsődleges célja az erdők biológiai sokféleségének megőrzése és gyarapítása, a természetvédelem szempontjainak érvényesítése, addig a természetközeli erdőgazdálkodás elsődleges célja olyan fenntartható erdőgazdálkodás folytatása, amely mellett az erdők további funkciói a legkisebb sérelem mellett kielégíthetők”. A koncepció előbbiekből fakadóan leírja, hogy „minden esetben, amikor védett természeti területen lévő erdőben konfliktus alakul ki a természetvédelmi és az egyéb szempontok között, akkor a természetvédelmi szempontoknak kell elsődlegességet kapniuk”. Ez a természetvédelmi oltalom alatt álló erdők elsődleges rendeltetéséből és az erdőtörvény azon bekezdéséből egyértelműen levezethető, amely szerint „a törvény rendelkezéseit a természet védelméről szóló törvény rendelkezéseivel összhangban, védett természeti területen lévő erdő esetén a Tvt.-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni [Evt. 2. § (2) és (3)].

A jogszabályok és a definíciók tehát, nem zárják ki gazdálkodási jellegű beavatkozásokat, de nem ezek prioritását hangsúlyozzák. A gazdálkodási jellegű beavatkozások lehetőségét azzal is alátámasztja a koncepció, hogy konfliktus esetére hangsúlyozza a természetvédelmi célok prioritását, azaz amennyiben adott gazdálkodási jellegű beavatkozás nem ellentétes a természetvédelmi célokkal, akkor végezhető. Azt azonban el kell fogadni, hogy a védett természeti területeken ma döntően alkalmazott - jogi korlátok közé szorított, de hagyományos jellegű - erdőgazdálkodás nem felel meg a természetvédelem hosszú távú céljainak és alapelveinek. Védett természeti területeken a célkitűzés a természeti állapot javítása – elsősorban a természetes folyamatokra alapozott erdőkezelés bevezetésével és alkalmazásával.

A természetvédelmi erdőkezelés természetvédelmi oltalom alatt álló bevezetését támasztják alá a koncepció alapelvei is, melyek érvényesítéséhez „...a szokásos erdőszeti gyakorlat korlátozó-

sán felül, alapjaiban új elképzelések kidolgozására és megvalósítására van szükség. Ez azt jelenti, hogy nem elegendő a hagyományos erdőszeti gyakorlat tovább folytatása a jogszabályokban lefektetett természetvédelmi korlátok figyelembevételével, hanem egy jelentős mértékű szemléletváltásra van szükség az erdők kezelésében, az erdőgazdálkodásban általában is, de a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken kiemelt módon”.

Harmadik pontként a témához szorosan kapcsolódik a vélemény – természetközeli erdőgazdálkodás alkalmazásával összefüggő – észrevétele. Úgy gondolom, hogy döntő mértékben erre is választ ad a figyelmesen átolvasott koncepció. Alapelveként leszögezi, hogy „a biológiai sokféleség megőrzése érdekében általánosan a természetes erdődinamikai folyamatok megőrzésére és azok érvényesítésére kell a hangsúlyt helyezni... az erdők tekintetében ez azt jelenti, hogy a természetes erdő konzerválása, rezervátumként való megőrzése helyett azoknak a természetes folyamatoknak a minél teljesebb megőrzésére kell törekedni, amelyek lehetővé tették e bonyolult életközösség kialakulását”.

Az említett alapelvekből egyértelműen következik, hogy a természetvédelem – mindenhol ahol lehetséges – a természetes erdődinamikai folyamatokra alapozott természetközeli erdőgazdálkodási módszerek alkalmazását részesíti előnyben. Ez természetvédelmi érdek, és egyben a természetvédelem és az erdőgazdálkodás, valamint a társadalmi elvárások és az erdőgazdálkodás között fennálló konfliktusok jelentős részének megoldása is. Az, hogy ezek a természetközeli módszerek milyen konkrét erdőkezelési, erdőgazdálkodási eljárásra fordíthatók le nagyon

sok tényezőtől függ. Erre utal a koncepció azon bekezdése, mely szerint „...a természetközeli erdőgazdálkodás nem egy konkrét recept, amely minden erdőben egyformán alkalmazható. A természetes folyamatokra alapozott erdőkezelést, erdőgazdálkodást egy olyan szemléletként lehet értelmezni, melynek ismeretében és alapelveinek elsajátítása után az egyes konkrét esetekre a megfelelő beavatkozási módszerek, technológiák levezethetők”. A megfogalmazás azt jelenti, hogy a természetvédelem tisztaiban van azzal a ténnyel, hogy az általa előtérbe helyezett száralásos, száralóvágásos módszerek nem alkalmazhatók minden hazai erdőben, ezért mindig az adott erdőtársulásban, illetve az adott feltételek mellett alkalmazható leginkább természetközeli módszereket kell előtérbe helyezni. „A cél az, hogy az adott erdő céljának, rendeltetésének és természetességi állapotának megfelelő módon, minél természet-közeli módszerekkel kezeljük erdeinket, illetve gazdálkodjunk azokban”. Minden erdőben lehetőség van – adott esetben – a jelenleginél inkább természet-közeli módszerek alkalmazására, melyek jobban szolgálják a biológiai sokféleség védelmét. Nem tagadjuk azt sem, hogy a jelenlegi alkalmazásánál lényegesen szélesebb körben tudjuk elképzelni a száralásos, száralóvágásos eljárásokat is. Ezek alkalmazhatóságára éppen a szerző által említett erdőgazdasági kísérleti területek és üzemi alkalmazások eredményei jogosítanak fel.

A szerző – nyilvánvalóan a számára lényeges elemekre összpontosítva - arra sem tért ki cikkében, hogy a természetvédelem céljai között olyanok is szerepelnek, amelyek a koncepció megvalósítása érdekében mintegy feltételként is megfogalmazhatók. A teljesség igénye nélkül ilyenek az erdők közcélú szolgáltatásait, illetve annak előállítási költségeit társadalmi szinten elismerő támogatási rendszer kialakítása, az erdei túlszaporodott nagyvadállomány szabályozásának kérdései. Természetesen mindemellett még számtalan természetvédelmi és erdőszeti szakmai kérdéssel foglalkozik, melyekre kitérni itt – már terjedelmi okok miatt - sem lehet. De újfent felajánljuk, hogy minden érdeklődő számára e-mail-en hozzáférhetővé tesszük a koncepciót, kérjük, hogy minél több érdeklődő kolléga forgassa. További érdeklődés esetén mind a koncepció folytatásokban történő ismertetésére (lekötés), mind a benne szereplő gondolatok megvitatására készek vagyunk.